

IV. SCHUMANŮV PLÁN A VYTVOŘENÍ EVROPSKÉHO SPOLEČENSTVÍ UHLÍ A OCELI (1950–1952)

Po prvotním období, charakterizovaném rozvojem mezivládní spolupráce, nastala druhá etapa unifikace Evropy, etapa integrace, která byla odstartována historickou deklarací francouzského ministra zahraničních věcí Roberta Schumana dne 9. května 1950 a vyústila ve zřízení Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO). Schumanův plán představoval ve výstavbě Evropy hlavní kapitolu: znamenal začátek francouzsko-německého sblížení, tedy výchozí podmínku jakéhokoli organizačního uspořádání západní Evropy a vytvoření první nadnárodní evropské instituce: ESUO – v rámci evropské šestky, jež bude o něco později – se stejnými partnery a ve stejném duchu – doplněna o další organizace: Euratom a Společný trh (EHS). Schumanův plán tak po skončení druhého světového konfliktu konečně nasměroval vývoj k organizačnímu uspořádání západní Evropy. Francii umožnil, aby se chopila iniciativy a aby v roli evropského lídra nahradila příliš zdrženlivou Velkou Británii.

Evropské problémy na jaře roku 1950

Napětí mezi Východem a Západem se stále zostřovalo. Blokáda Berlína byla sice 12. května 1949 zrušena, ale konference ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí v Růžovém paláci, která se uskutečnila v Paříži od 23. května do 20. června 1949, nemohla dospět ke sblížení stanovisek ohledně Německa nebo Berlína. Studená válka pokračovala; problém obrany západní Evropy byl stále tíživější. Obrana na Rýně, tak jak byla zamýšlena, by totiž Sovětům ponechávala možnost zmocnit se ohromného průmyslového a lidského potenciálu západního Německa. Za těchto podmínek by bylo dosti obtížné zachovat to, co ze západní Evropy zbývalo. Proto se od podzimu 1949 začínala objevovat myšlenka nového vyzbrojení Německa. Winston Churchill, který byl stále předákem opozice, ve svém projevu ze 16. května 1950 nastínil možnost začlenění německého kontingentu do případné evropské armády, ale labouristická vláda byla proti jakékoli formě nového vyzbrojení Německa. Především Spojené státy byly znepokojeny vojenskou slabostí Evropy, již se zavázaly bránit. Začínaly přemýšlet o vyzbrojení západního Německa, a to tím spíše, že Sověti ve východní zóně zorganizovali velice silnou policii, vyzbrojenou těžkými zbraněmi. Od dubna 1950 se v Kongresu i na ministerstvu zahraničí nezakrytě hovořilo o otázce využití ekonomických a lidských zdrojů západního Německa a o vstupu Německé spolkové republiky do Atlantického paktu. Bývalý americký vrchní velitel v Německu generál Lucius Clay neváhal a 7. května v New Yorku otevřeně propagoval německé vyzbrojení.

Americká a britská vláda – aniž by hovořily přímo o otázkách nového vyzbrojení – chtěly alespoň rozvinout německý hospodářský potenciál a snížit tak náklady na okupaci. Francouzské vládě byly dány pouze některé garance: 28. dubna 1949 byl vytvořen Mezinárodní úřad pro Porúří, který se skládal ze zástupců Spojených států, Velké Británie, Francie, zemí Beneluxu a západního Německa. Dále to byl Mezinárodní úřad pověřený kontrolou rozdělování produkce uhlí a oceli v Porúří na vnitřní spotřebu a vývoz. Vznikl proto, aby německá vláda jednou nemohla svobodně disponovat zdroji v Porúří a bránit sousedním zemím v přístupu k nim. Francouzská vláda navíc dosáhla zřízení Vojenského bezpečnostního úřadu, jehož úkolem bylo kontrolovat prováděnou demilitarizaci Německa. Vysoká spojenecká komise měla poté provést dekartelizaci a dekoncentraci německého těžkého průmyslu. Tato omezení se francouzskému veřejnému mínění zdála být o to potřebnější, že Německo opět nacházelo svou identitu; smlouvy z Washingtonu z 8. dubna 1949 z politického hlediska vrátily západnímu Německu politickou existenci. Poté se 14. srpna konaly volby a 15. září se dr. Adenauer stal kancléřem. Německo nacházelo své místo i na mezinárodní úrovni: 31. října 1949 se stalo členem organizace OECE a 31. května 1950 bylo přizváno k účasti v Radě Evropy jako přidružený člen. Naléhalo se také na obnovení německého státu – jeho západní části –, který by měl svou vládu a dosáhl by rovných práv.

Otázka obnovení Německa byla pro francouzskou vládu tím znepokojivější, čím více vyvstával problém Sárska. To mělo být od roku 1947 hospodářsky přičleněno k Francii; Francie potřebovala sárské uhlí a vyžadovala ho z titulu reparací; 5. října 1947 se v Sársku uskutečnily volby a 91,5 % voličů se vyslovilo pro politickou autonomii tohoto území. Francouzsko-sárské úmluvy ze 3. března 1950 upřesňovaly statut politické autonomie a podmínky hospodářského připojení sárského území k Francii; uvedené podmínky platily až do podepsání mírové smlouvy. I přes toto provizorní opatření vyvolaly smlouvy v západním Německu hlubokou nespokojenost a jeho vláda protestovala. Na jaře 1950 otázka Sárska rozjitřila vztahy mezi Bonnem a Paříží. Takové napětí bylo o to více politováníhodné, že západní politika počítala s co nejpevnějším připojením federativního Německa k Západu.

Dalším problémem, před nímž na počátku roku 1950 francouzská vláda stála, bylo organizační uspořádání Evropy. Zdálo se, že s ohledem k co nejlepšímu a nejužšímu propojení se Západem je nezbytné těsné začlenění Německa. Avšak všechny až dosud vytvořené evropské instituce měly jen velice nízkou účinnost: Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci v žádném případě nebyla schopna realizovat hospodářskou integraci západní Evropy. Možnosti Rady Evropy z hlediska politického byly ještě více skličující. I přes úsilí vyvíjené Francií nepřekračovaly existující evropské organizace úroveň mezivládní spolupráce. Německo bylo pozvedáno na úroveň plnoprávního státu, aniž by se vytvořila jednotná Evropa.

Bylo nemožné vytvořit Evropu seshora, jak to propagovali „institucionalisté“, když chtěli vypracovat federální ústavu, podle níž by byl ustaven evropský parlament a evropská vláda. Byl to sice logický postup, ale nerealizovatelný. Proto se tedy rozšířila myšlenka, že se začne odspoda a spolupráce se rozvine v určitém omezeném počtu sektorů, které však budou z hlediska hospodářství klíčové. V těchto hospodářských odvětvích dojde ke splnutí zájmů a ke skutečné solidaritě, což by se mohlo postupně rozšiřovat na další oblasti a později na celé hos-

podářství. Teprve poté bude možné vybudovat nějakou politickou nadstavbu, která by tuto konstrukci zastřešila, místo aby byla jejím výchozím bodem. To byla koncepce „funkcionalistů“. Konference ve Westminsteru, kterou Evropské hnutí svolalo v dubnu 1949, vypracovala plán na to, jak koordinovat činnosti základních evropských průmyslových odvětví. Byly vybrány čtyři sektory: uhlí, ocel, elektřina, dopravní prostředky. Úkolem evropských veřejných institucí bylo definovat obecnou politiku daného odvětví z hlediska investic, objemu výroby a cen; tuto politiku pak měli provádět šéfové veřejných i soukromých společností, spadajících do dotčených průmyslových odvětví. Tento plán nevybočoval z linie určitých projektů z období mezi dvěma válkami, kdy se hodně debatovalo o spolupráci v rámci velkého průmyslu, především francouzského a německého. Jeho cílem bylo vlastně vytvořit orgány schopné radit soukromým profesním organizacím, jež by si ponechaly hlavní úlohu při zavádění takovéto spolupráce v rámci základních průmyslových odvětví. Uvedená myšlenka byla Radou Evropy přijata, prodebatována a 19. prosince 1949 Poradní shromáždění přijalo návrh požadující vytvoření „evropských společností“, veřejných či soukromých obchodních společností, jež by podnikaly v několika členských státech, byly by osvobozeny od placení celních poplatků a několikrát sníženého zdanění a byly by kontrolovány úřadem pro evropské společnosti podřízeným Radě Evropy. Uvažovaná kontrola však byla velice teoretická. Paul Reynaud navrhol rezoluci propagující vytvoření nějaké „veřejné autority v oblasti oceli“, která by se skládala z delegátů vlád a získala by mandát pro definování obecné politiky hutního průmyslu v Evropě. Hospodářská komise Poradního shromáždění však dala přednost řešení v podobě „veřejné společnosti“ složené z expertů, jejichž úkolem bylo navrhovat směry pro další vývoj. To však nebylo dostatečné k tomu, aby bylo možné čelit kartelům.

Problém oceli se začínal rýsovat. Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci neuspěla při koordinaci plánů hospodářského oživení, každá evropská země svůj potenciál rozvíjela na maximum spíše v duchu hospodářské soběstačnosti a se záměrem vybudovat si silnou průmyslovou základnu. V prosinci 1949 Hospodářská komise pro Evropu (součást Spojených národů) vydala zprávu, která se setkala s velkým ohlaseím a v níž upozorňovala na nebezpečí nadprodukce oceli v důsledku nedostatečné koordinace na evropské úrovni a propagovala harmonizaci investičních programů. Stejnou obavu sdíleli i samotní podnikatelé: v roce 1949 spolu vedoucí představitelé metalurgického průmyslu, především němečtí, francouzští a belgičtí, navázali kontakt a hrozilo, že by se znovu mohl vytvořit nějaký kartel výrobců, analogie oce lářského kartelu z roku 1926, který uskutečnil rozdělení trhů a omezil tak konkurenci.

Počátkem roku 1950 se proto objevily dosti konkrétní představy o nezbytnosti zaměřit evropské unifikační úsilí na oblast základních průmyslových odvětví. Někteří šli dokonce tak daleko, že požadovali internacionalizaci průmyslu uhlí, železa a oceli nejen v Porúří, ale také v Lotrinsku, Sársku, Belgii a Lucembursku a snad i ve Velké Británii, a žádali, aby byl řízen formou společné správy. Jiní navrhovali možnost zřízení „Lotharingie jakožto průmyslové základny“, tedy uskupení veškerého těžkého průmyslu v Porýní, na východě a severu Francie, v Belgii, Lucembursku a Nizozemsku. Tato entita by národům západní Evropy umožnila disponovat velice výkonným výrobním prostředkem, aniž by se mohla projevit národnostní rivalita. Zmíněný projekt se svým obvyklým zápalem a entuziasmem obhajoval francouzský socialistický poslanec André Philip.

Nápad tedy „visel ve vzduchu“; nevědělo se ale, zda jsou vlády připraveny přijmout podobná řešení a která z vlád by se v této oblasti měla chopit iniciativy.

Americká vláda již v otázce evropského organizačního uspořádání odvedla nemalý kus práce, neboť právě na její nátlak se Evropané rozhodli ke vzájemné spolupráci. Americká vláda však nemohla navrhnout nějaký čistě evropský projekt. To jí nepříslušelo; podněcovala sice ke konsolidaci Evropy, k francouzsko-německému usmíření; mohla k nim povzbuzovat, ale nemohla je nařídít. Naopak hrozilo, že by je kompromitovala, kdyby se je snažila přehnaně prosazovat. Americká vláda si velice dobře uvědomovala, že je v Evropě zapotřebí nějaké iniciativy, ale také si byla dobře vědoma toho, že tato iniciativa musí být ponechána nějaké evropské vládě. Ministr zahraničí prezidenta Trumana, Dean Acheson, 15. září 1949 prohlásil: „Pokud jde o Německo, jsem přesvědčen, že musíme iniciativu přenechat Francii.“ Bylo na Francii, aby navrhla nějaké řešení, jež by umožnilo začlenění Německa do Evropy a do západního tábora. Samozřejmě že docházelo k četným soukromým kontaktům amerických a francouzských či německých expertů, zejména v otázce průmyslové základny. K žádné oficiální americké iniciativě v této oblasti však nedošlo.

Britská vláda nebyla připravena jít za rámec prosté spolupráce. Přesto však někteří Britové o integraci průmyslové základny přemýšleli – a to jak konzervativci, tak labouristé a liberálové: 23. března 1950 Harold Macmillan v Dolní sněmovně požadoval kontrolu důlního a hutního průmyslu v západní Evropě včetně Velké Británie. Aby byla zajištěna plná zaměstnanost a zabránilo se vzniku kartelů, propagovala se v brožuře vydané v dubnu labouristickou stranou koordinace evropské průmyslové základny pomocí nějakého mezivládního orgánu, jenž by rozhodoval na základě jednomyslného hlasování; každá země by přitom měla své předmětné průmyslové společnosti buď znárodnit, nebo kontrolovat. Labouristická vláda ovšem nenavrhl nic.

Z ostatních vlád kontinentální Evropy se však jen málokterá mohla chopit iniciativy. Itálie to být nemohla: její těžký průmysl byl příliš oslaben a její mezinárodní postavení ještě málo zajištěné. Země Beneluxu v procesu evropské unifikace hrály významnou úlohu zejména prostřednictvím P.-H. Spaaka. Jenže ten nebyl u moci, a tak země Beneluxu nebyly s to přijít s nějakou revoluční iniciativou.

V západním Německu padlo velice mnoho návrhů na uspořádání průmyslové základny západní Evropy, ale bylo tomu tak především z důvodu obrany německých zájmů. Koncem roku 1949 a na počátku roku 1950 v Německu panovala hluboká nespokojenost se statusem Porúří. Mezinárodní úřad pro Porúří (Autorité internationale de la Ruhr) se skládal z Němců i zástupců Spojenců pro kontrolu průmyslové výroby v této oblasti; kontroloval však pouze Porúří. Němci se cítili být diskriminováni a přáli si, aby se kontrola rozšířila i na průmysl francouzský a belgický. Toto stanovisko zastával Konrad Adenauer dokonce ještě předtím, než se stal kancléřem, v dobách, kdy byl ještě předsedou Parlamentní rady v britské zóně a předsedou křesťansko-demokratické strany. Adenauer se domníval, že Úřad pro Porúří by byl přijatelný pouze v případě, že by se stal výchozím bodem evropské federace. Křesťanští demokraté by s tímto statusem souhlasili za podmínky, že by byl rozšířen na průmysl sousedních zemí; ostatní německé politické strany ho zavrhovaly. Ministerský předseda Porýní-Vestfálska, Karl Arnold, 1. ledna 1949 navrhl: „Nebylo by možné, aby se místo jednostranné kontroly Porúří vytvořila

asociace podle mezinárodního práva, jejímž základem by byla spolupráce? Do této asociace by Německo nechalo začlenit Porúří, Francie svá naleziště v Lotrinsku a její součást by tvořil i těžký průmysl Francie, Německa, Sársko, Lucemburska a Belgie.“ 25. srpna 1949, u příležitosti plánované demontáže továrny Thyssen v Hambornu, což byl tehdy největší hutní závod na evropském kontinentu, Adenauer navrhl, aby se od této demontáže ustoupilo a aby se továrna Thyssen stala mezinárodním vlastnictvím z titulu reparací. „Tato organizace,“ upřesnil ještě, „by se mohla dokonce stát zárodkem velice široké mezinárodní spolupráce v oblasti uhlí a oceli, což se mi zdá být velmi žádoucí pro francouzsko-německé vzájemné porozumění.“ Robert Schuman na návrh nereagoval. Američané a Angličané ostatně demontáž továrny Thyssen odmítli. Americký vysoký komisař v západním Německu, John MacCloy, na podzim roku 1949 propagoval myšlenku rozšíření kompetencí Úřadu pro Porúří také na další průmyslové oblasti. Uvedené řešení navrhoval již od roku 1948 Lewis Douglas, americký vyjednávač o smlouvě, na jejímž základě byl tento úřad vytvořen.

Koncem roku 1949 tedy tato myšlenka měla relativně jasné obrysy, protože ale byla vyslovena Němci, zdála se vyjadřovat především jejich přání dostat se z méně výhodné pozice, zastavit demontáž továren a zachovat si německý průmyslový potenciál. Na jaře roku 1950 počet německých návrhů ještě vzrostl: spolková vláda v Bonnu na počátku března 1950 protestovala proti francouzsko-sárským úmluvám a vydala „Bílou knihu“ navrhuující adekvátní úřad pro Sársko a celní unii zahrnující jih Německa a francouzské Lotrinsko. Hned 9. března 1950 se Adenauer k tomuto tématu vrátil a v jednom interview s americkým novinářem navrhl vytvoření francouzsko-německé unie s jediným parlamentem a společnou státní příslušností, francouzsko-německou unií, která by byla otevřena i jiným zemím. Požadoval ale předchozí navrácení Sársko západnímu Německu. Francouzská vláda se domnívala, že nemůže brát v úvahu návrh, který nebyl učiněn oficiální cestou, a francouzsko-německý dialog mimo rámec Evropy jí každopádně připadal málo žádoucí. Kancléř Adenauer v dalším interview z 23. března navrhl francouzsko-německou hospodářskou unii, u níž očekával lepší přijetí. Zdá se, že uvedené projekty do jisté míry připravily půdu pro Schumanův návrh. Nelze však zapomínat na skutečnost, že pocházely od vlády, jejíž postavení nebylo rovnoprávné, a že ve své době byly vesměs přijímány jako projevy dobré vůle v souvislosti se záměry Američanů. Německá vláda byla v každém případě v pozici žadatele, nezískala ještě zpět svou úplnou suverenitu, a nemohla tedy platným způsobem předložit takto revoluční návrh. Kancléř Adenauer ostatně 18. dubna upřesnil, že vstup západního Německa do evropské federace by znamenal rovnost práv a požadoval zrušení spojeneckých kontrol, jež se stávaly v očích veřejného mínění v západním Německu stále nesnesitelnějšími. Francouzské veřejné mínění bylo k těmto pokusům naprosto necitlivé a chtělo v nich vidět především manévr bonnské vlády zaměřený na únik z nerovnoprávného postavení. Jen málo reakcí bylo kladných. Generál de Gaulle, který byl v opozici ke IV. republice, se zdál být představám kancléře Adenauera poměrně nakloněn. Na tiskové konferenci dne 16. března prohlásil: „Pokud se člověk nepřinutí dívat se na celou záležitost s chladnou hlavou, mohl by být téměř oslepen výhledem na to, co by mohlo vzniknout kombinací německého a francouzského potenciálu obohaceného navíc o Afriku. Ve svých důsledcích by to znamenalo převzetí myšlenky Karla Velikého na moderních ekonomických, sociálních, strategických a kulturních základech.“

Kořeny Schumanova plánu

Nakonec zůstalo na Francii, aby podnikla nějakou akci. Ona jediná si mohla dovolit chopit se iniciativy a navrhnout hodnotné řešení. Situaci na jaře roku 1950 charakterizoval určitý počet problémů vyžadujících rychlé a odvážné rozhodnutí. Bylo třeba najít nový způsob, jak v mezinárodním měřítku kontrolovat těžký průmysl Německa, jež znovu začínalo získávat svou politickou tvář; jak převést otázku Sársko na obecnější rovinu, aby pro Německo přestala mít iritující charakter; jak najít pevný a realistický základ pro francouzsko-německou spolupráci; jak vyvinout účinnější postup pro stavbu evropského domu, než jaký představovala Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci a Štrasburk; jak předcházet možnosti vzniku evropských hospodářských krizí cestou součinnosti v oblasti základních průmyslových odvětví; jak odpovědět kancléři Adenauerovi a vznést přitom konkrétnější a realističtější návrhy; jak dosáhnout zmírnění mezinárodního napětí, jež bylo nebezpečné ve všech ohledech a pro Francii představovalo navíc další nevýhodu – díky němu se jen stěží dalo vyhnout novému vyzbrojení Německa.

Představitelé francouzské zahraniční politiky, především ministr zahraničních věcí Robert Schuman stejně jako předseda vlády Georges Bidault, který měl stále k zahraniční politice, již po čtyři roky řídil, svůj specifický vztah, cítili, že je nezbytné něco podniknout, a to tím spíše, že se 11. a 12. května v Londýně měli setkat ministři zahraničních věcí Spojených států, Velké Británie a Francie a přijmout rozhodnutí týkající se politiky Západu – především v otázce Německa. Francouzská vláda se obávala, že by mohlo dojít k dalšímu zmírnění spojeneckého dohledu na produkci německého těžkého průmyslu. Poté se měla sejít Rada ministrů Atlantické aliance. Americký ministr zahraničních věcí Dean Acheson v dubnu zaslal Paříži nótu, v níž francouzskou vládu vyzval, aby upřesnila svůj postoj k integraci západního Německa do Evropy.

Georges Bidault byl orientován spíše atlanticky než evropsky; byl poměrně špatně připraven na uskutečnění francouzsko-německého sblížení, neboť byl spolu s generálem de Gaullem – i po jeho odchodu – zastáncem francouzských tezí o rozdělení Německa a o ustavení jeho kontroly. Proto se také snažil najít řešení spíše na úrovni atlantické než na úrovni evropské. Ve svém projevu ze 16. dubna 1950 v Lyonu propagoval ustavení jakési „vysoké atlantické rady pro mír“, složené pouze z velmocí, jejímž úkolem by bylo koordinovat úsilí Spojených států a Evropy v otázkách obrany, hospodářství a později snad také politiky. Jednalo by se o určitý druh správní rady, jež by byla schopna definovat a uskutečňovat politiku realizovanou Atlantickou aliancí. V rámci této správní rady by Francie mohla hrát velice významnou roli, což by jí přidalo na váze při rozhodování o Evropě a Německu. Reakce ale nebyly příliš příznivé. Stoupenci sjednocené Evropy se domnívali, že by šlo o rozpouštění Evropy v rámci širšího atlantického celku. Spojené státy zase nebyly příliš ochotny přijít o svou volnost v rozhodování kvůli jakémusi štábu pro studenou válku, vybavenému rozhodovacími pravomocemi. Návrh George Bidaulta vyšel naprázdno. Na atlantické konferenci v Londýně 18. května 1950 nebyl přijat a konference se spokojila s vytvořením Rady zástupců (Conseil des suppléants), která Atlantickému paktu dodala kontinuitu řízení; zástupci měli zasedat v době mezi zasedáními Atlantické rady na úrovni

ministrů. O vytvoření nějaké správní rady však nebyla řeč. Iniciativa Georgese Bidaulta, který se snažil vzít do svých rukou směr vývoje diplomacie, tedy neuspěla.

Na pařížském Quai d'Orsay, sídle ministerstva zahraničních věcí, hledal řešení také Robert Schuman, ubíral se však velmi odlišným směrem. Pocházel z jedné z lotrinských rodin, jež se po německé anexi usídlily v Lucembursku, vystudoval v Německu a ve Štrasburku, od roku 1919 byl poslancem v Metách. Robert Schuman tedy pocházel z hraniční oblasti a chtěl jednou provždy skoncovat s francouzsko-německou rivalitou. Řešení hledal už v době okupace, kdy se musel před gestapem skrývat v tajných úkrytech. Přemýšlel o francouzsko-německém usmíření v rámci sjednocené Evropy, neboť byl přesvědčen o tom, že velké zemi nelze donekonečna klást překážky a že nejlepším způsobem, jak nechat znovu ožít německý nacionalismus, je odmítnutí rovných práv. Bylo naopak potřeba vytvořit nějaký rámec, v němž by se dynamika Německa mohla volně rozvinout, aniž by pak představovala nebezpečí pro své sousedy. Vytvoření dvou německých států v důsledku studené války mu připadalo jako vhodná situace: domníval se, že dialog s rýnským Německem je možný a jeho koncepce byly podobné jako Adenauerovy, i ten chtěl západní Německo pevně připoutat k Západu, aby tak zachoval demokracii a zabránil obrození nacionalismu a militarismu.

Robert Schuman byl skromný a nenápadný, ale realistický a houževnatý a ihned po osvobození udělal rychlou kariéru ve vládě. V červnu 1946 se stal ministrem financí, v listopadu 1947 předsedou vlády a prokázal pevnost svého charakteru, když čelil stávkám vzbouřenců proti Marshallovu plánu, které vyvolali komunisté. 27. července 1948 na Orsayském nábřeží nahradil Georgese Bidaulta, svého kolegu a soupeře z MRP (Lidové republikánské hnutí). Bidault německou politiku již odmítl. Bylo tedy zapotřebí někoho nového a Robert Schuman se cítil být stvořen pro otevření nějaké nové cesty. Později napsal: „Vytvářela se nová politika se starými metodami; to znamená, že se dělala řada velkých, významných a dobře myšlených ústupků, všechny ale byly striktně obchodního rázu, byly to ústupky, které si zdrženliví a nedůvěřiví vítězové nechali ukořistit národem, jenž byl poražen a cítil se ponižován tím, že o ně musí žebrat, ale který si na druhou stranu stále více uvědomoval svou vzrůstající sílu. Morální rehabilitace nešla ruku v ruce s postupným obnovováním politických svobod.“ Bylo třeba Německo uvést do stavu, kdy by nemohlo škodit, ale bylo třeba to provést způsobem, který by mohlo přijmout se ctí, a neupírat mu rovná práva. Tuto odpovědnost si Robert Schuman obzvláště uvědomoval po svém rozhovoru s Deanem Achesonem v září roku 1949 a často před spolupracovníky opakoval otázku: „Co uděláme s Německem?“ A jak vytvořit pevný evropský rámec?

Před ústředním výborem MRP, jehož byl jedním z hlavních představitelů, 26. března 1950 prohlásil, že „se především bude snažit o uskutečnění evropského společenství a vyřešení francouzsko-německých vztahů“. V jeho mysli byly oba problémy úzce propojeny. Do jakého rámce ale francouzsko-německou dohodu zasadit? Domníval se, že není možné zajít až k úplné hospodářské fúzi, jak to navrhoval kancléř Adenauer. Bylo třeba brát ohled na rozdílnost cen výroby. Nebylo možné postupovat příliš rychle. Pokud šlo o politickou federaci – Schuman se poučil z odporu, který se stále projevoval, i z bezmocnosti Rady Evropy; konstatoval, že jde o příliš ambiciózní projekt a jeho opatrnost mu velela postupovat po etapách. Jaké tedy bylo řešení? Návrhy, které si Robert Schuman vyžádal od svých podřízených na Orsayském nábřeží, ho neuspokojily,

neboť mu připadaly příliš prodchnuté tradiční nedůvěrou a jen málo mohly ovlivnit vývoj událostí. Byl proto připraven přijmout revoluční návrh Jeana Monneta.

Jean Monnet vykonával od roku 1946 funkci generálního komisaře pro Plán modernizace a vybavení (Plan de modernisation et d'équipement). Zrealizoval projekt, který nesl jeho jméno a po osvobození umožnil obnovu francouzského průmyslu. Nebyl členem vlády, avšak díky své osobnosti a svým zkušenostem se těšil pozoruhodné autoritě. Těžil i ze své stálosti: vlády odcházely, on zůstával. Četné přátele si získal také v zahraničí, především ve Spojených státech, a udržoval s nimi kontakty. Jeho vliv byl obrovský; byl mnohem důležitější než leckterý ministr.

A o co se Jean Monnet na počátku roku 1950 zajímal? Realizace francouzského Plánu modernizace již probíhala, ale Monnet se díval mnohem dále: myslel na to, že se domácí hospodářství nebude moci harmonicky vyvíjet, nebude-li prospívat evropské hospodářství. Bylo tedy třeba myslet na to, jak ho zorganizovat. Na druhou stranu ho znepokojovala mezinárodní situace. Napětí mezi oběma bloky v něm vyvolávalo velké starosti a po výbuchu první sovětské atomové bomby v září 1949 se začal obávat, aby napětí nezašlo příliš daleko a aby snad Američané nereagovali příliš energicky a nepřijali opatření, jež by mohla vést k přímému konfliktu se SSSR. Absolutně nejdůležitější pro něj bylo pokusit se o uvolnění mezinárodní atmosféry. Protože jeho filozofií byly činy, zdálo se mu, že je nějaká iniciativa nezbytná. „Je samozřejmě možné nechat věci tak, jak jsou,“ řekl, „ale pokud neuděláme nic, osud se postará, aby naše současné potíže postavil proti nám.“ Nebylo možné nechávat věci vykrytalizovat, ale naopak bylo třeba zaktualizovat všechny údaje o daném problému a přijmout odvážné řešení.

Řešení spočívalo v organizaci Evropy; sjednocená Evropa by při uvolňování mezinárodního napětí bezpochyby hrála důležitou úlohu, neboť by zmírňovala bipolární střet Spojených států se Sovětským svazem a vztahům mezi Východem a Západem by dodávala určitou pružnost. Evropa v duchu Jeana Monneta měla být hlavně mírová a otevřená. Jak tedy dosáhnout této evropské jednoty? Tím, že se základní zájmy stanou společnými a že se mezi partnery vytvoří opravdové společenství. To byla ústřední myšlenka jeho politické filozofie. S úspěchem ji ostatně použil ve spojeneckých organizacích v průběhu obou světových válek.

Jean Monnet, který byl v roce 1940 propagátorem francouzsko-britské unie, nejprve pomýšlel na hospodářskou Evropu na francouzsko-anglickém základě. V dubnu 1949 vedl tajná jednání se sirem Edwinem Plowdenem, vedoucím oddělení pro Britský plán. Nebylo by možné koordinovat britské a francouzské plánování a vytvořit tím francouzsko-britské jádro, jehož rozsah by mohl vést až ke sjednocené Evropě v hospodářské oblasti? Rozhovory nepřinesly žádné výsledky; labouristická vláda neměla zájem o sestavení plánu společného pro Francii a Velkou Británii, zajímal ji pouze rozvoj obchodních styků.

Protože na francouzsko-britském základě nebylo možné jednotnou Evropu vytvořit, Jean Monnet se zaměřil na sjednocení Evropy na francouzsko-německém základě. Velice se zajímal o četné deklarace kancléře Adenauera a domníval se, že je potřeba z nich vybrat jejich pozitivní část. V té době nebylo možné uskutečnit úplné hospodářské sloučení, neboť v cenách, mzdách, daňových systémech existovaly příliš velké rozdíly a otřesy by bývaly byly značné. Bylo třeba postupovat krok za krokem, neztrácet z očí konečný cíl – hospodářskou jednotu, ale vybrat si určité, dobře definované základní sektory.

Jean Monnet zvolil uhlí a ocel. Uhlí bylo v té době ještě považováno za „chléb průmyslu“ a stále představovalo nejdůležitější zdroj energie. Vzhledem k tomu, že francouzský průmysl potřeboval koks, nebylo by dobré, kdyby Německo mohlo ze dne na den zcela zastavit dodávky svého uhlí a způsobit tak francouzskému průmyslu problémy. Šlo o to, zachovat tento volný přístup k uhlí v Porúří, a to i v případě, že by jednou došlo ke zrušení diskriminačních opatření způsobených porážkou Německa. Odtud tedy pramenil zájem Francie o společné využívání uhlí. Pokud jde o výběr oceli, v tomto případě šlo o významný psychologický aspekt, neboť ocel byla považována za základní surovinu pro výrobu zbraní i pro průmysl. Zdálo se, že společné využívání oceli a uhlí by vyloučilo další francouzsko-německou válku. Internacionalizace těchto dvou průmyslových odvětví by umožnila uvažovat bez obav o zrušení dohledu nad Porúřím, které požadovali Němci. Francie by se stejně jako Německo podrobila mezinárodní kontrole pro správné fungování trhu uhlí a oceli. Rozdíly v postavení obou zemí by tak zanikly.

Společný trh uhlí a oceli neměl být čistě liberální. Nemělo se jednat o pouhé zrušení hranic. Po své zkušenosti s Plánem modernizace byl Jean Monnet stoupencem určitého typu řízení. Bylo zapotřebí, aby společně využívaná odvětví byla řízena nějakým nadřazeným orgánem, který by zajišťoval volnou hospodářskou soutěž, postavil se proti vzniku kartelů, vyloučil diskriminaci, zajistil rovný přístup spotřebitelů k výrobkům a dával směr investicím. Zřízení společného trhu uhlí a oceli mezi Francií a Německem, otevřeného i dalším zemím, se tak mohlo uskutečnit pouze spolu s vytvořením evropských institucí. Aby však tyto instituce byly účinné, nemohly mít charakter mezivládní, ale nadnárodní.

Právě v tom spočíval neoriginálnější aspekt tohoto projektu. Myšlenka organizačně uspořádat základní průmyslová odvětví samozřejmě nebyla nová, zvláště u uhlí a oceli, ale vždy se jednalo o institucích mezivládního typu. Monnet však šel dále: přemýšlel o nezávislé instituci, která by disponovala opravdovými pravomocemi. Návrhy, které přicházely ze všech stran, ho téměř neovlivnily. „Mou hlavní starostí,“ napsal ve svých *Pamětech*, „nebylo ani tak provést technický výběr, jako spíše vymýšlet nové politické formy a nacházet ten správný okamžik, kdy změnit ustálený směr myšlení.“

Uvedený projekt v sobě měl jistou dynamiku. Společný trh nemohl být donekonečna omezen pouze na dva základní produkty: bylo by třeba ho následně rozšířit i na další průmyslové, komerční a zemědělské aktivity. Také vznik nadnárodní instituce, jejímž úkolem bylo řídit společný trh uhlí a oceli, by v sobě již nesl určité rysy federální vlády. Jednalo by se o první fázi procesu, jenž by měl vést k hospodářskému a politickému sjednocení Evropy.

Takové byly hlavní linie projektu, který Jean Monnet v dubnu 1950 v největší tajnosti dokončil ve spolupráci s úzkým kroužkem spolupracovníků – především to byl Étienne Hirsch, jeho zástupce v generálním komisariátu pro Plán modernizace, Pierre Uri, ekonomický expert téhož komisariátu, a Paul Reuter, profesor mezinárodního práva.

Robert Schuman reagoval velice vstřícně. Z jeho hlediska měl Monnetův projekt zásluhu v tom, že přinesl současně řešení hned několika problémů, kterými se vážně zabýval: francouzsko-německého usmíření, kontroly uhlí a oceli pro mírové využití, nastartování evropské integrace a výstavby evropského federálního systému. Byla to odvážná iniciativa se značným psychologickým dopadem, schopná zmírnit francouzsko-německé napětí a možná i napětí

mezinárodní. Mohla by Francii umožnit znovu převzít diplomatickou iniciativu, přijít s něčím novým, rozehrát představivost. Pro Francii by evidentně šlo o velice těžké rozhodnutí z hlediska jeho důsledků, neboť by se vzdala suverenity ve dvou základních odvětvích svého hospodářství. Německo sice také, to byla ale země poražená a okupovaná, zatímco Francie patřila k vítězným velmocím. Francie by se vzdávala toho, co již má, Německo toho, čeho ještě zatím znovu nedosáhlo. Prostřednictvím této oběti však Francie mohla prosadit usmíření s Německem a dosáhnout jeho upřímného souhlasu s evropskou integrací navždy eliminující nebezpečí německého nacionalismu. Uvedená metoda se zdála být jediným možným prostředkem, jak Evropu sjednotit a jak do ní současně začlenit západní Německo. Proto se Robert Schuman, jehož ředitel kabinetu Bernard Clappier velice účinně zajišťoval spojení s Monnetem, rychle rozhodl a nechal mu vzkázat: „Vezmu to za svou věc.“ Odvážně převzal politickou odpovědnost za tento projekt, jež o několik dní později nechal úspěšně přijmout francouzskou vládou. Jednal diskrétně a obratně. Bylo třeba se vyhnout tomu, aby tento pečlivě vyvážený plán nebyl oslaben diskusemi a případnými námitkami, jež mohly být vzneseny. A obzvláště důležité bylo, aby se o tomto projektu příliš nehovořilo předtím, než se zveřejní – jen tak se dalo vytěžit z psychologického šoku a z momentu překvapení ve směru k veřejnému mínění i k vládám jiných zemí. Vysocí funkcionáři ministerstva zahraničních věcí byli postaveni zcela mimo přípravu této diplomatické iniciativy a to v nich zanechalo určitou hořkost. Robert Schuman požádal Monneta o definitivní dopracování projektu do podoby, v jaké bude předložen francouzské vládě. Nebyl konzultován ani ministr financí, ani jiná technická ministerstva; s přípravou této francouzské iniciativy neměl francouzský ministr průmyslu nic společného. Také odborné kruhy z oblasti uhlí a oceli byly pečlivě drženy stranou. Ve skutečnosti by jen zvýšily počet námitek. Na druhou stranu ani s francouzskými průmyslníky nebylo záhodno konzultovat předem, neboť to by bývalo vyvolalo nedůvěru Němců: francouzská vláda by se pak zdála být mluvčím svých vlastních průmyslníků.

Vše tedy zůstalo v tajnosti, Robert Schuman svůj projekt oznámil velice obecně až na zasedání Rady ministrů dne 3. května 1950. Opravdu zasvěceno bylo pouze několik ministrů, především René Mayer, ministr spravedlnosti a přesvědčený stoupenec evropské unie, a René Pleven, ministr národní obrany, bývalý spolupracovník Jeana Monneta z doby před válkou a za války. Robert Schuman se pečlivě vyvaroval toho, aby projekt představil v parlamentu. Ten by horlivě diskutoval o průmyslových základech a o nadnárodním charakteru. Francouzský parlament zastupující průmyslové regiony by určitě žádal o vysvětlení. Pak už by nebylo možné se vyhnout veřejné diskusi se všemi jejími negativními důsledky. Stejná omezitelnost byla dodržována také ve směru k případným partnerům budoucího uhléno a ocelářského společenství. Před vyhlášením tohoto projektu bylo třeba se vyhnout jakýmkoli diskusím o něm samotným, aby nedošlo k jeho oslabení. Bylo však naopak nezbytné, aby si Schuman byl jist, že německá vláda, tedy hlavní partner, mu bude příznivě nakloněna. Dne 9. května ráno nechal Schuman prostřednictvím jednoho člena svého kabinetu Adenauerovi odevzdat osobní dopis obsahující resumé francouzského návrhu. Kancléř Adenauer ho přijal s nadšením. Projekt byl naprosto v duchu výroků, které již dříve pronesl, v souladu s jeho záměrem francouzsko-německého usmíření a s výstavbou sjednocené Evropy. 7. května se Schuman setkal s americkým ministrem zahraničních věcí Deanem Achesonem a důvěrně s ním hovořil o projektu, jež hod-

lal zveřejnit, aniž by přitom zacházel do přílišných podrobností. Dean Acheson projevoval zájem a souhlas. Americká diplomacie v tomto okamžiku ohledně převzetí iniciativy v Evropě spoléhala na Francii. Ze snadno pochopitelných důvodů nebyla britská vláda kontaktována předem. Právě odtud totiž francouzská vláda očekávala největší námitky proti opravdovému organizačnímu uspořádání Evropy. Na základě předchozích zkušeností bylo jasné, že britská vláda takový druh projektu nepřijme s nadšením. Pokud si tedy měl tento projekt zachovat svůj charakter, bylo potřeba s ní o něm nediskutovat předem. O tom, že francouzská vláda se chystá k nějaké iniciativě, tedy byla Velká Británie stejně jako Itálie a země Beneluxu ze zdvořilostních důvodů informována – avšak až 9. května.

Na Schumanovi zůstalo, aby získal definitivní souhlas francouzské vlády. Dne 9. května se sešla Rada ministrů. Pokud měla být diplomatická iniciativa zahájena před konferencí v Londýně, bylo absolutně nezbytné, aby rozhodnutí padlo ještě téhož dne. Ministr zahraničních věcí vyložil svůj plán a uvedl o něco více podrobností než při předchozím zasedání 3. května. Nepředložil však vládě žádný dokument a omezil se na obecné náznaky o zamýšleném institucionálním mechanismu, jenž by řídil francouzsko-německé hospodářské sdružení uhlí a oceli. Rozproudila se živá diskuse. Georges Bidault, kterého Robert Schuman informoval až těsně před zasedáním vlády, vypadal zdrženlivě, zvláště v souvislosti se ztrátou části francouzské suverenity. Ostatní ministři, především ministři technických ministerstev, možná dobře nedokázali odhadnout dosah tohoto projektu a požadovali vysvětlení. Ovšem René Pleven a obzvláště René Mayer byli přesvědčivými zastánci Schumanova návrhu. Rada francouzských ministrů nakonec souhlasila.

Jakmile měl Robert Schuman tento principiální souhlas, domníval se stejně jako Jean Monnet, že je potřeba postupovat rychle a jednat okázalým způsobem – nezačínat tedy jednáním diplomatickými cestami, ale nejprve tento projekt zveřejnit tak, aby zasáhl veřejné mínění, získal si ho, a donutil tak vlády, aby s ním souhlasily. Proto tento francouzský plán oznámil 9. května odpoledne na tiskové konferenci v sídle francouzského ministerstva zahraničních věcí.

Prohlášení z 9. května 1950

To odpoledne byli novináři naprosto ohromeni, když slyšeli, jak Robert Schuman temným hlasem, bez jakýchkoli řečnických efektů, přednáší text, který je skutečnou bombou. Očekávali totiž rutinní tiskovou konferenci. Ministr ji zahájil přečtením stručného úvodu, v němž shrnul celkový dosah tohoto francouzského projektu: „Nejedná se již o pouhá prázdná slova, ale o odvážný čin, o čin konstruktivní. Francie jednala a důsledky jejího činu mohou být nedozírné. A my doufáme, že takovými i budou. Její jednání bylo motivováno především mírem. Proto, aby mír mohl skutečně dostat šanci, musí tu být především sjednocená Evropa. Po pěti letech od bezpodmínečné kapitulace Německa, téměř na den přesně, Francie učinila rozhodný krok pro výstavbu Evropy a přidružila k ní Německo. Podmínky v Evropě se tím musí naprosto přetransformovat. Taková transformace pak umožní i další společné akce, které až dosud byly nemožné. Z toho všeho se zrodí nová Evropa, Evropa, která bude pevně spojená a důkladně vystavěná; Evropa, v níž vzroste životní úroveň díky výrobním uskupením a rozšíření trhů, jež

povede ke snížení cen; Evropa, v níž Porúří, Sársko a francouzské pánve budou spolupracovat a pod dohledem pozorovatelů Spojených národů z jejich mírové práce poplyne zisk všem Evropanům bez rozdílu, ať již jsou z Východu či ze Západu, a také všem územím, zvláště Africe, jež od starého kontinentu očekávají, že jim dopomůže k rozvoji a prosperitě.“

Poté Robert Schuman přešel ke čtení oficiální deklarace francouzské vlády. „Světový mír by nemohl být udržen bez tvořivého úsilí zaměřeného na opatření proti nebezpečí, které mu hrozí. Přínos, který zorganizovaná a vzkvétající Evropa může lidstvu přinést, je pro udržení mírových vztahů nezbytný. Základním cílem Francie, která již více než dvacet let propaguje sjednocenou Evropu, byla vždy služba míru. Evropa ale vytvořena nebyla – došlo k válce. Evropa však nevznikne jen tak, ze dne na den, ani výstavbou nějakého celku. Evropa se vytvoří prostřednictvím konkrétních činů, jimž bude předcházet skutečná solidarita. Shromáždění evropských národů si žádá, aby zaniklo odvěké nepřátelství Francie a Německa. Krok, který bude podniknut, se tedy především musí dotknout Francie a Německa.“

V tomto duchu francouzská vláda navrhuje okamžitou akci týkající se sice omezeného, ale rozhodujícího bodu; francouzská vláda navrhuje, aby francouzsko-německá výroba uhlí a oceli byla podřízena společné instituci v rámci organizace otevřené i pro účast dalších zemí Evropy. To, že výroba uhlí a oceli bude společná, zajistí okamžité vytvoření společných základů hospodářského rozvoje, první etapu evropské federace, a změny osud těchto regionů, po dlouhou dobu odsouzených k výrobě válečných zbraní, jejichž oběťmi se pak vždy stávaly. Výrobní solidarita, jež bude tímto způsobem založena, prokáže nejen to, že jakákoli válka mezi Francií a Anglií bude nemyslitelná, ale zároveň také materiálně nemožná. Vytvoření této mocné výrobní jednotky, otevřené všem zemím, které by se jí chtěly účastnit, a v konečném cíli dodávající všem účastnickým zemím základní prvky průmyslové výroby za stejných podmínek, položí reálné základy jejich hospodářskému sjednocení. Uvedená produkce bude zbytku světa nabízena bez výjimek, proto, aby přispěla ke zvýšení životní úrovně a v zájmu posílení míru. Z nashromážděných prostředků bude Evropa moci přistoupit k uskutečnění jednoho ze základních úkolů: k rozvoji afrického kontinentu.

Tímto způsobem dojde jednoduše a rychle k propojení zájmů nezbytných pro vytvoření hospodářského společenství a založení jádra širšího společenství postaveného na hlubších základech, jež sdruží země, které v důsledku krvavého dělení po dlouhou dobu stály proti sobě. Tím, že budou společně využívány výrobní základny, že bude vytvořen nový Vysoký úřad (Haute autorité) – nadřazená instituce, jejíž rozhodnutí budou závazná pro Francii, Německo a další připojené země, vytvoří tento návrh první konkrétní základy evropské federace nezbytné pro zachování míru...“

Poté co byly definovány cíle, jichž se má dosáhnout, francouzská vláda navrhovala zahájit jednání o konkrétních bodech. Společný Vysoký úřad měl zajistit „modernizaci výroby, dodávky uhlí a oceli za stejných podmínek na francouzský a německý trh stejně jako i na trhy dalších přidružených zemí, rozvoj společného vývozu do dalších zemí a sjednocení vývoje životních podmínek pracovních sil“. Aby se mohlo přihlížet k velmi rozdílným výrobním podmínkám členských zemí, obsahoval návrh přechodná ustanovení týkající se „zavedení plánu výroby

a investic, zřízení mechanismu vyrovnávání cen a vytvoření fondu pro rekonverzi z důvodu racionalizace výroby. Koloběh uhlí a oceli byl okamžitě osvobozen od veškerých celních poplatků a kvantitativních omezení a bylo stanoveno, že nesmí být narušen diferenčními tarify v dopravě. Postupně se objevovaly další podmínky spontánně zajišťující co nejracionalnější rozdělení výroby při co nejvyšší produktivitě. Na rozdíl od mezinárodního kartelu snažícího se rozdělit si mezinárodní trhy a těžit z nich cestou restriktivní politiky a udržováním vysokých zisků tato navrhovaná organizace měla zajistit sloučení trhů a rozšíření výroby.“

Pokud jde o onen Vysoký úřad, deklarace již určovala jeho charakter. „Společný Vysoký úřad, jenž bude mít na starosti chod celého uskupení, bude tvořen nezávislými osobnostmi, jmenovanými vládami na základě parity: předseda bude těmito vládami vybrán na základě společné dohody. Rozhodnutí úřadu budou vykonatelná ve Francii, v Německu a v dalších přidružených zemích.“ V tom spočívala obrovská institucionální inovace uvedené francouzské deklarace. Bylo možné si představit, že společný trh bude řídit nějaký orgán pro mezivládní spolupráci, jakých již bylo mnoho. Aby bylo možné podniknout nějaký rozhodný krok směrem k federativnímu uspořádání bez federální ústavy, našli tvůrci této deklarace šťastné řešení: tvářit se, jako by tato Evropa již existovala a svěřit společný trh uhlí a oceli „Evropanům“ čili osobnostem, které by nezastupovaly vlády, ale které by jednaly samy za sebe, ve jménu evropského ideálu a v souladu se smlouvou, jejíž aplikací byly pověřeny.

O režimu podniků, které spadaly do tohoto společného trhu uhlí a oceli, se v deklaraci uvádělo následující: „Zřízení Vysokého úřadu nezpůsobí žádnou újmu vlastnickému režimu společností.“ Společný trh tedy neznamenal znárodnění společností. Ty si zachovaly statut, který jim určovala jejich vnitrostátní legislativa: jednalo se buď o znárodněné podniky, jako např. „Charbonnages (kamenouhelné doly)“ ve Francii, nebo o společnosti soukromé, jako např. hutní průmysl ve Francii, kamenouhelné doly a metalurgie v Německu. Německé podniky mohla německá vláda zespolečňovat, pokud by chtěla, nebo je ponechat v soukromém vlastnictví. V tomto tkvěl značný rozdíl oproti některým projektům britských labouristů, kteří předpokládali vytvoření společného trhu pouze na základě znárodnění.

Deklarace z 9. května tedy byla velice důležitá. Poměrně striktně a přitom z mnoha aspektů definovala cíle a prostředky této nové evropské organizace propagované Francií. Moment překvapení zapůsobil dokonale a veřejné mínění zareagovalo pozitivně dokonce ještě předtím, než se k deklaraci vyjádřily vlády.

Reakce na francouzský návrh

Ve Spojených státech s ním souhlasili téměř všichni. Schumanův plán se zdál být prvním krokem na cestě ke sjednocenému evropskému trhu a k evropské federaci. Francouzsko-německé sblížení bylo na spadnutí a Francie již nebude klást překážky zrovnoprávnění Německa. Vytvořením pevné organizační struktury západní Evropy se naplní jeden ze základních cílů americké politiky. Přesto se objevily obavy ohledně eventuální orientace této Evropy k určité neutralitě. Americké obchodní kruhy v budoucím „Společném trhu“ spatřovaly oce-

lářský kartel, který ztíží vývoz hutních výrobků do Evropy. Z hlediska americké vlády však výhody značně převažovaly nad nevýhodami. Bylo třeba mít silnou Evropu, aby mohla zajišťovat bezpečnost západního tábora.

V Sovětském svazu vyvolal tento návrh naprostý odpor. Přesto však francouzská deklarace poskytovala určité garance týkající se mírového zaměření této organizace – díky přítomnosti pozorovatelů Spojených národů, své otevřenosti pro všechny země a tomu, že její produkce bude nabízena celému světu. Právě za těchto okolností mohl být dosažen jeden z cílů deklarace – uvolnění mezinárodního napětí. Sovětský svaz však reagoval velmi negativně, neboť za francouzským návrhem spatřoval manévr vedený z Washingtonu pod tlakem bankéřů, který měl vytvořit obrovitý kartel, tentokrát již nikoli soukromý, ale mezivládní, jehož cílem nemohlo být nic jiného než agrese proti Sovětskému svazu. Lidovědemokratické státy a na Západě zase komunistické strany a odbory pod vlivem komunistické strany se svým postojem připojily k Moskvě a odsoudily tento „americký arzenál“.

V evropských zemích, kterých se francouzská deklarace bezprostředně dotýkala, byl ohlas vesměs příznivý. Veřejné mínění v ní spatřovalo určité gesto vůči Německu, nový a konstruktivní přístup k řešení problémů v Evropě a přípravu na budoucnost. Přesto se v různých evropských zemích objevily výhrady související s politickou či odborovou orientací. Liberálové vyslovili své obavy z hospodářství řízeného „technokraty“ Vysokého úřadu. Socialisté se i přes text této deklarace obávali, že dojde ke vzniku nějakého kartelu. Průmyslníci měli strach, že ztratí svobodu jednání. Odboráře znepokojovala otázka jejich úlohy v budoucí organizaci a rizika nezaměstnanosti, neboť se hovořilo o racionalizaci výroby. Nacionalisté se domnívali, že společné využívání zdrojů a nadnárodní úřad je cosi neslučitelného s národní suverenitou.

Veřejné mínění ve Francii bylo Schumanovým plánem vesměs pozitivně překvapeno. Skutečnost, že se Francie ujala iniciativy, byla velice dobře přijata, ale technické aspekty tohoto projektu vůbec nebyly pochopeny.

Nepřátelský postoj komunistické strany se projevil okamžitě. Po příkladu Moskvy komunisté tento projekt odsoudili, neboť, jak říkali, se snažil z Německa vytvořit základnu pro agresi vůči Sovětskému svazu. Stejných myšlenek si povšimla i Všeobecná konfederace práce (Confédération générale du travail – CGT) a odsoudila zintenzivnění přípravy na válku proti Sovětskému svazu a újmu národní nezávislosti: uvedené uskupení uhlí-ocel bude řídit nadnárodní instituce a hlavní úlohu v něm sehraje americký kapitál. A konečně CGT zdůrazňovala riziko nezaměstnanosti. Iniciativu Roberta Schumana kritizovalo i další opoziční hnutí Sdružení francouzského lidu (Rassemblement du peuple français – RPF). Gaullisté, kteří o sobě tvrdili, že jsou francouzsko-německé dohodě nakloněni, však od chvíle, kdy byli přinuceni se vzdát teze o rozdělení západního Německa, si francouzsko-německé hospodářské tête-à-tête nepřáli a odsuzovali nebezpečí, že by byl francouzský průmysl podřízen průmyslu německému. Nechtěli připustit, aby byla část národní suverenity předána nějakému orgánu, jež hodnotili jako technokratický a nezodpovědný. Generál de Gaulle ostře kritizoval „mišmaš“ uhlí a oceli. Gaullisté žádali, aby byla nejprve realizována politická organizace Evropy, po níž by mohla teprve přijít na řadu ekonomika.

Ostatní strany byly mnohem pozitivnější. MRP Schumana naprosto podpořila, i přes několik menšinových projevů nesouhlasu. Také socialisté byli pro tento návrh, ale vyjadřovali jistě

znepokojení. Obávali se kartelu a také toho, aby Vysoký úřad, s nímž v principu souhlasili, nakonec neskončil jako hrací plocha soukromých ekonomických sil. Navíc se tady jednalo o kapitalistickou Evropu, byla tu snaha o nastolení volného trhu a konkurence. A konečně se obávali o sociální dopady. Domnívali se, že vznik uskupení uhlí-ocel vyvolá hluboké otřesy a že jeho sociální důsledky budou vážné. Někteří radikálové byli tomuto zájmovému svazu velmi nakloněni, zvláště René Mayer. Jiní byli zdrženlivější až odmítaví, jako např. bývalý předseda vlády Edouard Herriot. Mezi pravici, např. u nezávislých rolníků, se nejrozšířenějším pocitem stalo určité znepokojení. Francouzská pravice byla vůči Německu tradičně nedůvěřivá. Její představitelé se domnívali, že Schumanův návrh Němcům umožní zbavit se spojenecké kontroly a znovu se stát nebezpečnými. Na druhé straně se stavěli nepřátelsky k myšlence řízeného hospodářství a s obavami očekávali zřízení Vysokého úřadu, který se, jak říkali, bude skládat z technokratů a zastánců řízeného hospodářství. Celkově však francouzská vládní většina, tvořená převážně socialisty, radikály a členy MRP, byla ve své většině pro Schumanův návrh. Nekomunistické odbory, Francouzská konfederace křesťanských pracujících (Confédération française des travailleurs chrétiens – CFTC) a Všeobecná konfederace práce – Dělnická síla (Confédération générale du travail – Force ouvrière – CGT-FO) byly v principu také pro, měly však určité obavy o osud pracujících a očekávaly informace o tom, co se přesně v této oblasti rozhodne.

Ve francouzských hospodářských kruzích byla situace méně příznivá. Nejrazantněji reagovali hutníci železa a oceli. Dosud měli statut soukromých podniků. Již po dlouhou dobu byli silně organizováni a měli zkušenosti s ovlivňováním vlády. Velké rozhořčení projevila část metalurgů, mezi nimi i vedoucí pracovníci v této profesi, kteří byli zahrnuti do iniciativy, ale nebyli s ní srozuměni. Proti tomuto projektu se z jejich strany vznesla ostrá kritika. Připomínali tíživý dopad platových a daňových nákladů, o nichž se domnívali, že jsou ve Francii vyšší než v ostatních zemích. Zdůraznili skutečnost, že z hlediska zásobování uhlím je Francie v nevýhodném postavení, neboť velkou část koksovatelného uhlí musí dovážet, a že za těchto podmínek je ze strukturálního pohledu méně schopna čelit německému těžkému průmyslu. Záporný vztah hutí k organizaci navržené Jeanem Monnetem pramenil především z jejího protikartelového charakteru, nemohli to ovšem přiznat nahlas. Pozice majitelů železáren a oceláren se neměnila: chtěli, aby trh zorganizovali výrobci. Mezi dvěma válkami vytvořili Mezinárodní ocelářský kartel (Cartel international de l'acier). I po osvobození ve Francii přetrvávala profesní organizace založená režimem ve Vichy – Agentura pro hutní výrobky (Comptoir des produits sidérurgiques) –, která zajišťovala prodej výrobků ze všech hutnických společností takovým způsobem, že se jednalo o opravdu organizovaný trh. Ovšem byl to trh organizovaný výrobci především kvůli jejich vlastním zájmům. Na konferenci ve Westminsteru v rámci Evropského hnutí (Mouvement européen) zaměstnavatelé – především představitelé hutnictví – navrhovali myšlenku evropské organizace základních průmyslových odvětví, v níž by profesní odborníci hráli hlavní roli. Nechtěli ale žádný Vysoký úřad, který by jim bránil v seskupování a v organizaci trhu způsobem, jaký oni považovali za dobrý. Metalurgie tedy vytvořila nejmocnější opoziční sílu proti tomuto projektu francouzské vlády. Snažila se, aby nezůstala osamocena, tím spíše, že nebyla populární – všichni si vzpomínali na předválečný Výbor pro hutě (Comité des Forges). Proto se nechala podpořit Národní radou francouzských zaměstnavatelů (Conseil national du

patronat français) a malými i středními podniky. Nesouhlas hutníků však nebyl rozhodující, protože nepředstavoval francouzský průmysl jako celek. Po ratifikaci této smlouvy ostatně noví představitelé ke spolupráci zaujali vstřícnější postoj.

Francouzské uhelné doly (Charbonnages de France) byly Schumanovým plánem znepokojeny, protože podmínky pro výrobu uhlí byly ve Francii mnohem méně výhodné než v okolních zemích, zejména v Německu. Na druhé straně však byly znárodněny a uvedený plán počítal se zachováním volného přístupu uhlí z Porúří, které Francie potřebovala. Pro vedoucí představitelé tohoto průmyslového odvětví tedy bylo velice těžké zaujmout nepřátelský postoj k projektu francouzské vlády. Kritika ze strany „Charbonnages“ byla proto mnohem diskretnější a týkala se především způsobu aplikace tohoto plánu než jeho samotného principu. Je jisté, že kdyby „Charbonnages“ byly bývaly ještě soukromými společnostmi, opozice proti Schumanovu plánu by byla značná.

Především některá důležitá průmyslová odvětví však byla jasně pro návrh Společenství uhlí a oceli. Ti, kteří používali a zpracovávali ocel, se domnívali, že tak budou mít možnost se lépe zásobit ocelí za méně vysoké ceny. Pro ně byla výhodnější situace, kdy si výrobci oceli konkurovali, než aby se jim umožnilo vytvořit kartel. Takové bylo stanovisko dvou velkých znárodněných podniků: Národní železniční společnost (Société nationale des chemins de fer – SNCF) a Správy Renaultových automobilových závodů (Régie Nationale des Usines Renault). Pro Schumanův plán byly konečně i ostatní hospodářské kruhy, především obchodní komory a také Všeobecná zemědělská konfederace (Confédération générale de l'agriculture).

Ve spolkovém Německu francouzský návrh zapůsobil jako blesk z čistého nebe. Francie zcela změnila svou tradiční politiku, přestala s politikou podezíravosti vůči Německu a naopak prosazovala velice těsnou spolupráci obou zemí. Němci požadovaná rovnost práv se v rámci Společenství uhlí a oceli mohla uskutečnit. Uspokojení bylo všeobecné, obzvláště mezi vládnoucími křesťanskými demokraty. Politický dosah Schumanova plánu byl přesně pochopen a kancléř Adenauer přivítal toto „šlechtné gesto Francie vůči Německu“.

Značná část německého veřejného mínění se však k návrhu stavěla nepřátelsky nebo zdrženlivě. Socialisté, kteří byli v opozici, návrhu nebyli nakloněni. Viděli v Schumanově plánu hned několik nevýhod. Především představoval překážku socializace Porúří. Nejlepším způsobem, jak Porúří kontrolovat a předejít tomu, aby se znovu stalo zbrojnicí, bylo podle nich znárodnění podniků v této oblasti. Neboli Schumanův plán nesměřoval ani k nacionalizaci, a dokonce nevedl ani k denacionalizaci. Podniky by měly svobodný režim závisející na uvážení jednotlivých účastnických zemí. Volný trh byl však přesto považován za prostředek, jak posílit kapitalistické hospodářství a zvýhodnit kartely. Socialisté nesouhlasili také s tím, co nazývali technokratickou diktaturou, jíž měl být Vysoký úřad. A konečně, a to především, němečtí socialisté se obávali silnějšího spojení západního Německa se Západem, neboť by tím mohlo být ohroženo opětovné sjednocení Německa, o němž se domnívali, že je ještě možné.

Stanovisko průmyslových kruhů bylo poměrně příznivé. Společné využívání uhlí a oceli pro ně bylo ve svém důsledku prostředkem, jak odstranit omezení vztahující se na německou výrobu. I průmyslníci však vznesli určitý počet námitek. Také oni by dali přednost přímým dohodám s kolegy z ostatních zemí. Obávali se francouzského hutnictví, protože výroba

německého hutního průmyslu byla po válce omezena, stávala se často trnem v oku různých kritiků, neměla takovou možnost čerpat z Marshallova úvěru jako Francie a nebyla modernizována ve stejném rozsahu, zejména pokud šlo např. o válcovací stolice.

Ze strany německých odborů se vesměs jednalo o pozitivní ohlasy, i přes vztahy odborových předáků a socialistů. Ale stejně jako odbory v jiných zemích i oni doufali, že budou zastoupeni v institucích budoucího Společenství a že odboráři při organizaci trhu sehrají aktivní úlohu.

V zemích Beneluxu se tomuto plánu dostalo chladnějšího přijetí než jinde. Bylo tomu tak bezpochyby proto, že tyto země právě realizovaly doposud velmi málo přesvědčivý experiment. S vytvořením celní unie bylo mnoho problémů. Princip hospodářské jednoty byl přijat, ale nerovné podmínky zůstávaly jak mezi Nizozemskem na jedné straně, tak mezi Belgií a Lucemburskem na straně druhé, takže vyvstávala otázka, zda se vůbec kdy podaří dosáhnout skutečné unie. Z tohoto důvodu došlo k formulaci řady výhrad, i když politické hledisko tohoto plánu bylo oceňováno. Majitelé hutí, kteří v Belgii modernizovali svá zařízení, souhlasili. Představitelé uhelného průmyslu, jehož podniky byly ještě v soukromých rukou, však byli velice znepokojeni. Belgické uhelné doly byly zchátralé, těžba v nich nákladná a konkurence jim naháněla strach. Uvedení belgických uhelných dolů na společný trh představovalo značné riziko. Na druhé straně se belgičtí zaměstnavatelé obávali hospodářství řízeného po francouzsku a dávali přednost přímým smlouvám mezi průmyslovými podniky. Belgické odbory byly naopak francouzskému návrhu příznivě nakloněny, přestože se trochu obávaly o kamenouhelné doly. Stejně to bylo s Lucemburskem, velkým exportérem oceli. V Nizozemsku, kde uhelné doly a hutnický průmysl nebyly tak významné, ale rychle se rozvíjely, se společného trhu obávali právě proto, že se domnívali, že tato průmyslová odvětví zatím nebyla dostatečně rozvinuta, aby mohla čelit mezinárodní konkurenci.

V Itálii se Schumanovu plánu naopak dostalo velice dobrého přijetí. Ministr zahraničních věcí hrabě Sforza byl nadšen. Předseda vlády a vedoucí osobnost křesťanských demokratů Alcide de Gasperi také. Politický přínos Schumanova plánu pro Itálii byl nesporný. Pro tuto zemi představoval možnost, jak znovu nabýt stejných práv, jakých požívali její bývalí přemožitelé. Přesto ale některé hospodářské aspekty italské vedoucí kruhy znepokojovaly, neboť italský těžký průmysl byl málo rozvinutý a potřeboval ochranu. Zpracovatelský průmysl, především automobilový, byl naopak příznivě nakloněn řešení, které by umožnilo lepší zásobování surovinami.

V celkovém součtu tedy ve všech zemích, které se k francouzskému návrhu později připojily, převažovalo příznivé hodnocení ze strany veřejného mínění, každá země se však obávala, že část jejího průmyslu za tuto operaci zaplatí zvýšenými náklady. Tyto technické námitky se podařilo překonat pomocí politické vůle. Žádná z dotčených zemí nechtěla zůstat stranou a nechat Evropu, aby se utvořila bez ní.

Postoj Velké Británie byl zcela jiný. Byla předním evropským výrobcem uhlí a oceli, a proto měla prakticky největší zájem na plánu francouzské vlády. Porúří se navíc nacházelo v britské okupační zóně. Ernest Bevin se cítil dotčen tím, že nebyl kontaktován předem a mrzelo ho to tím více, že Dean Acheson informován byl. Spatřoval v tom záměr Francouzů svázat mu s pomocí Američanů ruce a především samostatně uskutečňovat iniciativy, aniž by o nich Londýnu referovali. Chtěli Monnet se Schumanem Velkou Británií vyloučit? To bezpochyby nikoli,

ale chtěli se vyhnout předchozím jednáním, která by oslabila jejich projekt a nechtěli, aby cenou za britskou účast byla absence pravomocí této nové organizace, jako tomu bylo v Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci a v Radě Evropy. A na druhou stranu, protože se jejich plán zaměřil především na Německo, ostatní země ho mohly přijmout, pokud by měly zájem, ale neměly ho zpochybňovat. Přesto měla deklarace Roberta Schumana několik příznivých ohlasů především u liberálů a ve velkých denících. Labouristická vláda v Dolní sněmovně prohlásila, že se jednalo o důležitou iniciativu z hlediska integrace Německa a spolupráce evropských národů. Winston Churchill francouzský návrh ocenil jakožto „prostředek, jak konečně utišit tisíciletý spor Galů a Teutonů“. Velmi rychle se však projevovalo negativní hodnocení vycházející ze dvou aspektů. Pokud šlo o předmětná průmyslová odvětví, měl francouzský návrh pouze omezený hospodářský význam, neboť obchod s uhlím a ocelí mezi Velkou Británií a kontinentálními zeměmi byl slabý. Na druhou stranu měl určitý nedostatek: cílem znárodnování, které u uhelných dolů již proběhlo a které se právě uskutečňovalo v hutnictví, bylo udržení regionálního charakteru kvůli zachování úplné zaměstnanosti, zatímco otevření společného trhu bylo prezentováno jako prostředek ke zvýšení produktivity díky konkurenčním tlakům. Bude potřeba uzavírat důlní šachty? A dále uznat nějakou nadnárodní autoritu, autoritu, jak říkal premiér Attlee, „nedemokratickou a nezodpovědnou“, nepřicházelo v úvahu. Konzervativci měli stejný názor. Jean Monnet se v Londýně přidal k Robertu Schumanovi, jenž se účastnil plánovaných atlantických konferencí, a společně se snažili přesvědčit své britské partnery. Mezi Paříží a Londýnem následně došlo k výměně nót, ale nepřineslo to žádný výsledek a ani jedna ze stran svou pozici nezměnila.

Vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli

Francouzský ministr zahraničních věcí, který si přál jednat rychle a svolal do Paříže na 20. června konferenci určenou k vypracování návrhu smlouvy zakládající společenství uhlí a oceli, požádal vlády zemí, hodlajících se této konferenci zúčastnit, aby se předem zavázaly, že přijmou princip nadnárodní autority. To by vyloučilo, aby základní prvek tohoto plánu byl oslaben nebo zcela zmizel v důsledku obchodních vyjednávání. Monnetovi a Schumanovi šlo o to, aby se ve vymezené oblasti vytvořily evropské instituce a pravidla stejně závazná pro všechny zúčastněné vlády. Bylo tedy třeba na tomto základě vyjednávat, ale neznamenalo to, že výsledek jednání bude automaticky přijat. Proto například nizozemská vláda vyslovila svůj souhlas, ale vyhradila si možnost odstoupení v případě, že by se jí nadnárodní prvek zdál být neaplikovatelný. To bylo ostatně právo každého z účastníků. Německá, italská, belgická a lucemburská vláda návrh přijaly, aniž by vyslovily nějaké výhrady. Britové ale z principiálních důvodů odmítli nadnárodní charakter podepsat a chtěli také předem znát veškeré praktické důsledky, přestože ty měly být samotným předmětem vyjednávání. Francouzská vláda nechtěla, aby byl nadnárodní princip Velkou Británií v průběhu jednání napaden, neboť by totéž mohly udělat i ostatní země, obzvláště Německo, a nemohly by tak být položeny základy skutečného společenství. Robert Schuman, který byl znepokojen očekávaným zánikem Mezinárodního úřadu pro Porúří, se ho snažil nahradit úřadem evropským, který by měl kontrolní pravomocí; to by ale bez nadnárodního charakteru nebylo možné.

Labouristická vláda se schůzky odmítla zúčastnit a 2. června odpověděla na pozvání francouzské vlády záporně. Dala připravit alternativu Schumanova plánu pro případ, že by tento plán neuspěl a Velká Británie by převzala iniciativu. Jednalo se o technický návrh, který předpokládal rozdělení trhů, úpravu tarifů, snížení cen dopravy a dále úkoly svěřené orgánům složeným ze zástupců jednotlivých zemí. Konzervativci i liberálové by si stejně jako labouristé bývali byli přáli k odstranění nadnárodního charakteru jinou taktiku: účastnit se jednání a nasměrovat je tím do souladu s britskými koncepcemi; propagovali přijetí s výhradou tak jako v případě Nizozemska. Labouristická vláda však nechtěla zacházet tak daleko.

Britské odmítnutí mělo značný dopad: evropské společenství se omezilo na šest zemí a Francie v něm hrála hlavní roli. Dne 3. června 1950 bylo v Paříži, Římě, Bruselu, Haagu a Lucemburku současně vydáno komuniké. „Vlády Francie, Německa, Itálie, Belgie, Nizozemska a Lucemburska, jež jsou rozhodnuty pokračovat ve společném úsilí o mír, evropskou solidaritu a hospodářský a sociální pokrok, si vytyčily krátkodobý cíl spočívající ve společném využívání produkce uhlí a oceli a v ustavení nového Vysokého úřadu, jehož rozhodnutí budou závazná pro Francii, Německo, Itálii, Belgii, Nizozemsko, Lucembursko a všechny další země, které se k nim připojí.“

Jednání se odehrávala v Paříži a prakticky je řídil Jean Monnet, kterému Robert Schuman ponechal velkou volnost. Monnet chtěl velice rychle uzavřít smlouvu zřizující Vysoký úřad a nechat technické podrobnosti na pozdější jednání. Němci s tím souhlasili, ale ostatní partneři se nechtěli takovýmto způsobem zavázat. Bylo tedy zapotřebí vypracovat smlouvu přesně stanovící fungování společného trhu uhlí a oceli. Z tohoto důvodu došlo ke složitým jednáním, oproti obvyklým diskusím se však tato jednání vedla v dosti odlišném duchu. Nešlo ani tak o obchodní smlouvání a výměnu ústupků, jako o budování společného díla. Brzy se projevil rozdíl zájmů, ale francouzská delegace, která bezesporu projevila nejvíce komunitárního ducha, se aktivně podílela na jejich překonání. Bylo možné říci, že se konference zúčastnilo pět delegací národních – to byly zahraniční delegace, a jedna delegace evropská – delegace francouzská, protože Monnet a jeho spolupracovníci systematicky diskuse směřovali do roviny, která podle nich měla již být rovinou federální. Technické námítky měly být podřízeny politickému cíli tohoto návrhu. Tato vůle dosáhnout vytčeného výsledku a vytvořit společné dílo umožnila překonat značné překážky.

Jednání byla navíc zkomplikována změnou mezinárodního kontextu. Dne 25. června 1950 vypukla válka v Koreji a to dosah Schumanova plánu podstatně změnilo, neboť byl prezentován jako něco, co může přispět k uvolnění mezinárodního napětí pomocí organizačního uspořádání Evropy a její schopnosti hrát úlohu jí vlastní. Od této doby však šlo o otázku jinou: ubránit se proti případné agresi v Evropě posílením Atlantické aliance. To nesmírně upevnilo pozici spolkového Německa, jež bylo díky svému průmyslu a lidskému potenciálu všeobecně uznáváno. Spojené státy, které brzy poté projevily přání Německo znovu vyzbrojit, mu byly ochotny udělat značné ústupky. Německo proto pro získání bývalé prestiže již Schumanův plán tolik nepotřebovalo, ale jeho vůle směřující k Evropě přetrvávala. Dekartelizace hutního a uhelného průmyslu v Porúří se však francouzské vládě jevila o to více nezbytná. Tento problém přetrvával od konce války. Spojenci si dali za úkol rozbít velkou koncentraci průmyslu v Porúří, která by se mohla stát základem pro obnovu německého imperialismu. Němci v tom ovšem

spatřovali zásah do svých práv. Průmyslové kruhy s tímto návrhem samozřejmě nesouhlasily; nesouhlasily ani odbory, které dávaly přednost demokratické kontrole průmyslu pomocí znárodnění nebo spoluúčasti na řízení. Tomuto postupu však Američané evidentně nepřáli, neboť problém dekartelizace byl z hlediska řešení velmi složitý. Po zahájení války v Koreji se Němci začali chovat stále zdrženlivěji. Pro Francouze však šlo o zásadní otázku. Nemohli souhlasit s Evropským společenstvím uhlí a oceli, do něhož by vstoupily německé metalurgické podniky, které byly mnohem silnější než podniky francouzské. Aby Jean Monnet dosáhl zadostiučinění, využil americké podpory. Tehdejší vysoký komisař Spojených států v západním Německu sehrál velice významnou úlohu při přesvědčování německé vlády, aby souhlasila s určitou dekartelizací. Bylo rozhodnuto o zrušení Úřadu pro prodej uhlí (*Office de vente du charbon*), měla být oslabena vertikální integrace spojující uhelné doly s hutními společnostmi a německé hutnictví se mělo rozdělit na 28 samostatných podniků, jejichž výrobní kapacita tehdy dosahovala zhruba 2 milionů tun u každého z nich, což v té době odpovídalo běžné velikosti hutního podniku s uspokojivou produktivitou.

Pařížská jednání států Šestky vypracovala pro Evropské společenství uhlí a oceli originální institucionální systém.

Ve francouzské deklaraci se připouštěla pouze jediná instituce: Vysoký úřad (*Haute Autorité*), který by byl zcela nezávislý na vládách a skládal by se ze členů vybraných podle jejich osobních schopností. Nejednalo by se o jedince zastupující své státy, nýbrž snažící se o aplikaci dané smlouvy v evropském duchu. V tom spočívala institucionální novinka: vytvoření jakéhosi devítičlenného rozhodčího sboru, kde by jedna země nemohla být zastoupena více než dvěma svými státními příslušníky. Členové Vysokého úřadu a jeho předseda by byli jmenováni uvedenými šesti vládami na základě společného souhlasu, své funkce by však vykonávali zcela nezávisle. Pro lepší zajištění uvedeného systému byl použit princip kooptace: jmenování členové sami vybírali další členy tohoto kolegia (v přechodném období jednoho, později více). Vysoký úřad, který své pravomoci ohledně uhelných a hutních společností vykonával přímo, nezůstal jedinou institucí pověřenou řízením Evropského společenství uhlí a oceli, jak to bylo prezentováno ve francouzské deklaraci. Byly vznášeny obavy o to, že by se mohl stát „technokratickým“ a „despotickým“, a proto byl obklopen dalšími orgány, které ho měly kontrolovat.

Na žádost zástupců Beneluxu, kteří se obávali, aby Vysoký úřad nebyl prakticky pod vlivem dvou velkých partnerů Společenství, Francie a Německa, a neopovrhoval zájmy malých zemí, byla ustavena Zvláštní rada ministrů (*Conseil spécial de ministres*). Zástupci Beneluxu žádali, aby byl vytvořen orgán zastupující vlády. Dospělo se k závěru, že je nezbytné propojit činnost Vysokého úřadu, jež disponuje pravomocemi v sektorech uhlí a oceli, a vlád nesoucích odpovědnost za hospodářskou politiku svých zemí. Bylo však potřeba se vyhnout tomu, aby se vytvořila ministerská rada klasického typu, tak jako tomu bylo v mezinárodních organizacích pro spolupráci. Proto tedy vznikla Zvláštní rada ministrů, tvořící organický prvek nadnárodního společenství. Úkolem této rady bylo zajišťovat spojení mezi odvětvími uhlí a oceli, svěřenými Vysokému úřadu, a ostatní hospodářskou činností jednotlivých zemí; nebylo totiž možné uhlí a ocel izolovat z celkového hospodářského kontextu. Zvláštní rada ministrů vydávala „vyjádření o shodnosti názorů“, tedy svůj souhlas s těmi nejdůležitějšími rozhodnutími Vysokého úřadu. Hlasování ve Zvláštní radě ministrů se provádělo buď jednomyslně všemi hlasy

– v případě velice důležitých otázek, nebo většinovým hlasováním u ostatních otázek pod podmínkou, že se oba velcí producenti uhlí a oceli neoctnou shodně v menšině.

Zároveň bylo vytvořeno Společné shromáždění (*Assemblée commune*) – tentokrát na žádost členů parlamentů, kteří chtěli zřídit demokratickou kontrolu Vysokého úřadu. Společné shromáždění mohlo Vysoký úřad přehlasovat na základě dvoutřetinové většiny, ale pouze při prezentaci jeho výroční zprávy. Protože se ještě nezdálo, že by bylo možné sáhnout až k přímé volbě, bylo toto Společné shromáždění složeno – stejně jako Poradní shromáždění Rady Evropy – z poslanců, kteří byli členy parlamentů jednotlivých členských zemí a byli jimi jmenováni: celkem mělo 78 členů, 18 členů za každou ze tří velkých zemí, 10 za Belgii a Nizozemsko, 4 za Lucembursko. Stejně jako v případě Rady Evropy mohli tito poslanci vystupovat i hlasovat svobodně. Nevytvářeli zastoupení podle národností, ale velice rychle se seskupili do nadnárodních politických uskupení (křesťanští demokraté, socialisté, liberálové).

A konečně byl zřízen Soudní dvůr (*Cour de justice*), jenž dohlížel na dodržování této smlouvy a řešil spory mezi členskými zeměmi nebo mezi jednotlivci a Vysokým úřadem.

Jednání tedy vedla k tomu, že byl zřízen institucionální celek, na první pohled komplikovaný, avšak naprosto logický. Díky tomu, že některá z práv států byla převedena na Vysoký úřad, jenž byl na těchto státech nezávislý, a že rozhodnutí tohoto úřadu se aplikovala přímo na podniky a státní příslušníky těchto členských států, vykazoval Vysoký úřad již federální aspekty. Uvedený charakter byl dále posílen způsobem financování institucí. Smlouva počítala s evropskou daní placenou uhelnými a ocelářskými společnostmi přímo komunitárním orgánům na základě určitého procenta z jejich obrátu. Na rozdíl od mezinárodních organizací se tedy financování ESUO vymykalo kontrole vlád členských států, což Vysokému úřadu ještě přidalo na nezávislosti.

Smlouva velice přesným způsobem definovala, jaké bude poslání tohoto Společenství uhlí a oceli. Jednalo se o striktní „smlouvu-zákon“, tj. o smlouvu s platností zákona, neboť vlády si přály počítat se všemi eventualitami, a to omezilo svobodu rozhodování Vysokého úřadu, jehož pravomoci byly významné především pro přechodné období spojené s otevřením společného trhu. Vysoký úřad měl dohlížet na zásobování takto vzniklého trhu; měl všem uživatelům zajišťovat rovná práva v přístupu ke zdrojům výroby; dohlížet na stanovení co nejnižších cen; pomáhat při modernizaci výroby; zajišťovat dodržování pravidel zdravé konkurence; podporovat rozvoj vnitroeurovské výměny formou zrušení celních poplatků, kontingentů, subvencí a restriktivních praktik; formulovat obecné cíle; vytvořit podmínky, které by samy o sobě zajistily co nejracionalnější rozdělování uhlí a oceli při co nejvyšší produktivitě; zlepšit podmínky života a práce pracujících a podílet se na nákladech na přeškolení dělníků.

Smlouva, kterou byla ESUO zřízena na období padesáti let, byla 18. dubna 1951 podepsána v Paříži a obsahovala základní rysy deklarace z 9. května 1950. Díky aktivitě svých autorů byla velice rychle projednána a i přes určitá omezení jejího nadnárodního charakteru zůstala věrná své původní myšlence.

Přesto však bylo ještě třeba překonat poslední etapu – etapu ratifikace parlamenty jednotlivých zemí. U partnerů Francie se nevyskytlo mnoho problémů a smlouva byla schválena velkou většinou. Proti hlasovala pouze hrstka komunistů v Německu a především socialisté, kteří se domnívali, že díky ESUO bude kontrola německého průmyslu zakonzervována navždy.

V Belgii, Nizozemsku a Lucembursku se proti ratifikaci postavila komunistická menšina, v Itálii nesouhlasili komunisté a negativističtí socialisté. V Belgii se však socialisté zdrželi hlasování, neboť se domnívali, že smlouva horníkům neposkytuje dostatečné záruky (přestože smlouva počítala s přechodnými ustanoveními ve prospěch belgických uhelných dolů, které by měly potíže).

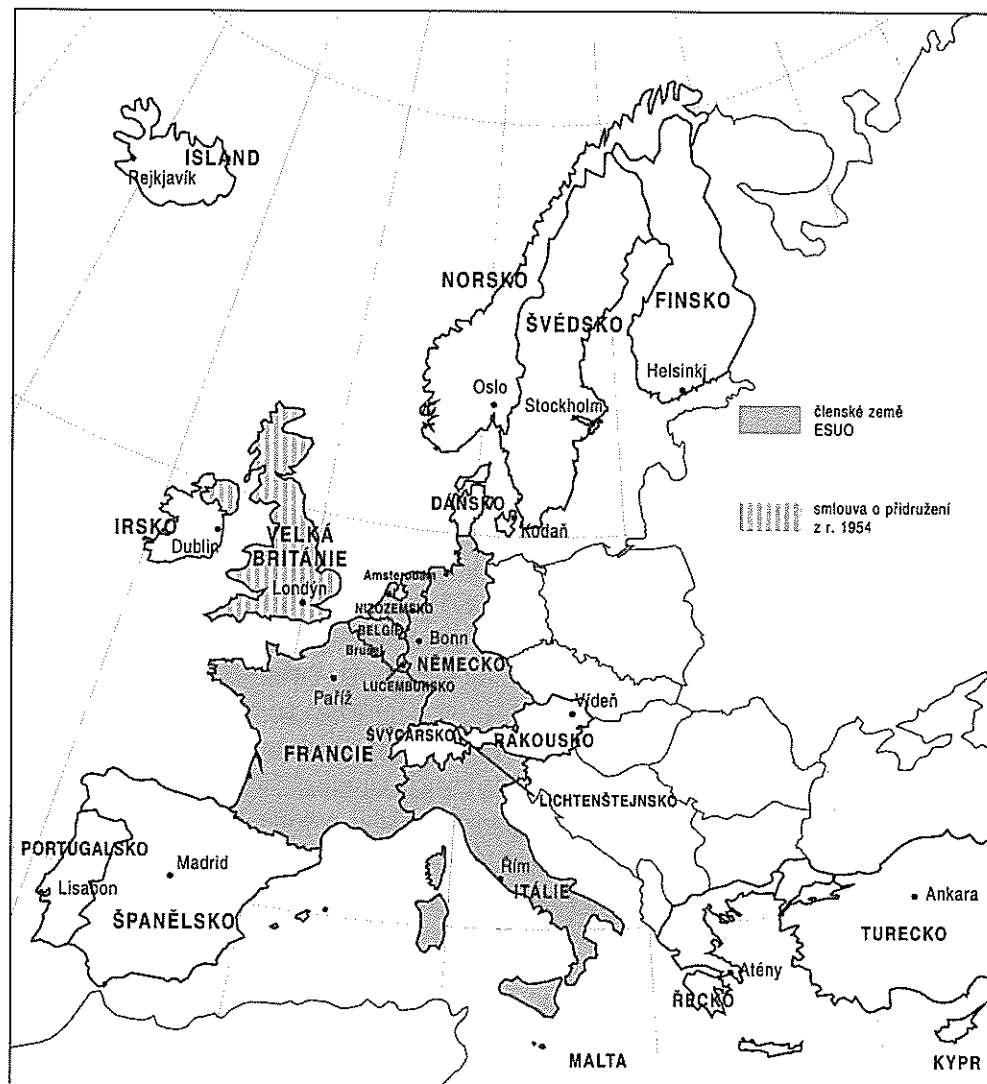
Nejsložitěji probíhala ratifikace ve Francii. V Národním shromáždění došlo po volbách 17. června 1951 k oslabení obou stran nejvíce nakloněných evropské integraci – MRP a socialistů. Nově se jeho členy stala více než stovka gaullistů, kteří se k myšlence ESUO stavěli velmi záporně. Počet křesel komunistů se snížil ze 180 na 100, ale jejich negativní postoj přetrvával. Pozitivně nakloněné strany (MRP, socialisté a radikálové) se nacházeli uprostřed dvou nepřátelských křídel. Za těchto podmínek rozhodnutí záviselo na nezávislých, u nich se ale zdálo, že jsou otevření gaullistické argumentaci a kampani, kterou proti této smlouvě zahájili francouzští zaměstnavatelé. Paul Reynaud proto díky své vášnivě obhajobě sehrál rozhodující úlohu, když přesvědčil čtyři pětiny své skupiny. Dne 13. prosince 1951 tedy bylo dosaženo ratifikace poměrem hlasů 377 : 233 (komunisté, gaullisté a několik nezávislých). Národní shromáždění vládu zmocnilo smlouvu ratifikovat a zároveň odhlasovalo návrh požadující přijetí určitých opatření k tomu, aby se francouzský průmysl dostal do stavu, kdy bude schopen čelit konkurenci (rozvinout investice do kamenouhelných dolů a hutnictví, zahájit jednání o usplavnění řeky Mosely...). Rozpravy v Radě republiky byly mnohem obtížnější, protože proti byli komunisté i hojně zastoupení gaullisté a konzervativní pravice se chovala ještě zdrženlivěji než v Národním shromáždění. Ministři museli dlouze obhajovat, slibovat a interním způsobem se zavazovat například k vypracování zákonů o programech pro hutnictví, uhelné doly a dopravu. Mnoho senátorů si přálo oddálit aplikaci této smlouvy v očekávání, že by se tak mohly snížit ceny uhlí a oceli ve Francii, zatímco tvůrci této smlouvy se domnívali, že to bude právě společný trh, který povede k poklesu cen francouzského uhlí a oceli. Dne 2. dubna 1952 nakonec Rada republiky tuto smlouvu schválila počtem hlasů 177 : 31 (komunisté). Zdrželo se 87 členů Rady (gaullisté a umírnění).

Poté co bylo dosaženo ratifikace, se ještě musely vytvořit orgány zakotvené ve smlouvě. Vlády se bez problémů dohodly na složení Vysokého úřadu, jehož předsedou byl přirozeně jmenován Jean Monnet, i na personálním obsazení Soudního dvora. Parlamenty jednotlivých zemí jmenovaly své zástupce do Společného shromáždění v souladu s poměrem zastoupení stran; komunisté v něm účast odmítli. Umístění sídla těchto institucí však způsobilo problémy. Každá ze zemí měla své kandidátské město: Štrasburk za Francii, Lutych za Belgii, Haag za Nizozemsko a Turín za Itálii. Robert Schuman se domníval, že když navrhne Saarbrücken v Sársku, dostane se tím ze slepé uličky, neboť Sársko se stalo evropským prostorem, což by organizaci ESUO umožnilo být na domácí půdě a vyřešilo by to problémy se statutem Sárska. Tento návrh však nepřijal kancléř Adenauer, který v něm viděl prostředek k trvalému oddělení Sárska od Německa. Protože se ministři nemohli o stálém sídle dohodnout, spokojili se s provizorním umístěním Vysokého úřadu a Soudního dvora v Lucemburku, což bylo výhodné vzhledem k centrálnímu postavení uprostřed evropského uhelného a ocelářského komplexu zemí Šestky a vzhledem k tomu, že se jednalo o hlavní město malé země. Sekretariát Společného shromáždění

dění byl také umístěn do Lucemburku, ale sídlil ve Štrasburku, aby navázal vztahy s Poradním shromážděním Rady Evropy.

Vysoký úřad, který vznikl 10. srpna 1952 v Lucemburku, smlouvu rychle uvedl v platnost. Dne 10. února 1953 byl otevřen společný trh pro uhlí, staré železo a železnou rudu a 1. května 1953 pro hutnické výrobky. Přesto se počítalo s pětiletým přechodným obdobím u belgického uhlí a italské oceli, aby se jejich výrobci mohli přizpůsobit novým konkurenčním podmínkám. Itálie toho využila a za účasti států rychle budovala silný hutní průmysl, ale Belgie na modernizaci svých dolů dostatečné úsilí nevytvořila.

Evropské společenství uhlí a oceli

V průběhu přechodného období, za vedení Jeana Monneta a později René Mayera, který ho v letech 1955–1957 nahradil, ESUO dosáhlo významných výsledků. V důsledku zrušení celních poplatků a kontingentů došlo ke zintenzivnění obchodní výměny, zmizela diskriminace v oblasti dopravních tarifů (které představovaly rozhodující prvek v cenách uhlí a oceli) a byly zřízeny přímé mezinárodní sazby. Dodávky uhlí a především oceli mezi partnerskými státy Společenství se zvýšily, což pomohlo zmírnit nedostatek uhlí, stabilizovat zásobování železnou rudou a starým železem a celkově nastartovat pravidelný růst průmyslové výroby států Šestky. ESUO také umožnilo nastolit lepší podmínky pro konkurenci mezi jednotlivými výrobními jednotkami, neboť ustanovilo povinné zveřejňování cen a kontrolovalo dohody, aby nedošlo k obnovení kartelů výrobců. Jeho činnost však limitoval zvyk průmyslníků stanovovat ceny v závislosti na stavu trhu a potřebě financování. ESUO stejně tak kontrolovalo koncentraci průmyslu, postupně ale bylo nuceno povolit vytváření stále významnějších jednotek hutní výroby umožňujících zvýšení produktivity výroby a nedařilo se mu dosáhnout skutečného rozrušení kartelu na prodej uhlí z Porúří. I když Vysoký úřad neměl kontrolu nad investicemi, přesto sehrál užitečnou úlohu při jejich směřování díky svým informacím, radám a především díky velice významným půjčkám, které mohl přidělovat podnikům, jejichž projekt schválil. A konečně v oblasti sociální znamenala činnost ESUO nesporný úspěch: zvýšila se bezpečnost práce, byla vynakládána péče na rekvalifikaci a nové platové zařazení pracovních sil, na výstavbu bytů. Vysoký úřad, který měl „přísun peněz“ z nezávislého zdroje a nebyl odkázán na příspěvky, o nichž by státy každoročně smlouvaly, mohl v závislosti na potřebách Společenství přispívat svými půjčkami a pomocí, aniž by se přitom musel starat o „juste retour“, tj. spravedlivé rozdělení mezi všechny členské státy. Jeho finanční zázemí mu umožnilo půjčovat i do zahraničí, zvláště do Spojených států, zatímco kapitálové trhy byly evropským podnikům téměř uzavřeny. I když ESUO z hlediska technického a hospodářského zcela nenaplnilo záměry svých propagátorů, bezesporu dosáhlo pozitivních výsledků. K žádné z předpovídaných katastrof nedošlo. Německé hutnictví své sousedy nerozdrtilo. Francouzi těžili z přístupu ke koksu z Porúří, a to dokonce i v období vysoké konjunktury. Italové využili volného oběhu starého železa. Přesto se však od roku 1958 ESUO začalo potýkat s obrovskými obtížemi způsobenými strukturálním převratem na trhu uhlí a oceli (viz dále).

Ještě důležitější úlohu však v přechodném období sehrálo ESUO v rovině politické. Jakožto první evropské seskupení připravilo cestu pro pozdější další výstavbu Evropy. Poskytlo konkrétní rámec pro francouzsko-německé usmíření, v němž se i přes ostré střety zájmů zformoval komunitární duch a zaběhly se institucionální mechanismy. Díky němu zdomácněla myšlenka evropského úřadu a administrativy jednotlivých zemí, podniky a odbory si zvykly s ním spolupracovat. Ukázalo, že tento nezávislý úřad dokázal spolupracovat s vládami a obhajovat přitom společné zájmy. Zkušenosti s ESUO čili s částečnou integrací vedly k úvahám o nezbytnosti rozšíření společného obchodování o další průmyslová odvětví a poté na hospodářství jako celek. ESUO díky svým zkušenostem, personálu a svým materiálním prostředkům silně přispělo k přípravě dalších Společenství.